

Lea Houtsonen

Opetusneuvos

Opetushallitus

Liisa Jääskeläinen

Opetusneuvos

Opetushallitus

Kestävä elämäntapa

Taustaa: Kestävän kehityksen vuosikymmen 2005 - 2014

Kestävän kehityksen painoarvo Suomen koulutuspolitiikassa on viime vuosina lisääntynyt. Sitä painotetaan Valtioneuvoston *Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa vuosille 2007 – 2012* ja tätä kirjoitettaessa lausunnolla olevassa *Koulutuksen kehittämis- ja tutkimussuunnitelman luonnoksessa vuosille 2011 – 2016*.

Kestävän kehityksen päämääränä on taata terveelliset, turvalliset ja oikeudenmukaiset elämisen mahdollisuudet nykyisille ja tuleville sukupolville sekä turvata ympäristön kantokyvyn, luonnon monimuotoisuuden ja kulttuurien kirjon säilyminen. Nykyinen luonnonvarojen käyttö sekä kulutus-, tuotanto- ja toimintatapamme uhkaavat maapallon kestokykyä. Ihmisten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta vaarantavat myös monet yhteiskunnallisista muutoksista johtuvat tekijät.

Kesällä 2012 järjestetään Rio de Janeirossa YK:n kestävän kehityksen konferenssi Rio 20+. Konferenssin keskeinen teema on **vihreä talous**, joka nähdään tärkeänä mahdollisuutena kestävän kehityksen ja köyhyystavoitteiden saavuttamisessa. Kestävä kehitys tulee saada ympäristö- ja kehityspolitiikan lisäksi myös osaksi talouspolitiikkaa, jotta todellisia muutoksia voidaan saavuttaa.

Suomessa kestävän kehityksen vaatimus kohdistaa huomion ilmastonmuutokseen, Itämeren tilaan, luonnon monimuotoisuuden säilymiseen, sopeutumiseen maailmantalouden nopeisiin muutoksiin sekä väestörakenteen muutokseen. Globaalilla tasolla merkittävimmät haasteet liittyvät ilmastonmuutoksen lisäksi globaaliin köyhyyteen, eriarvoisuuden ja väestön kasvuun. Globaalit haasteet heijastuvat myös Suomeen.

YK:n yleiskokous julisti vuonna 2002 *Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen 2005 - 2014 (DESD, Decade of Education for Sustainable Development)*, jota koordinoi kansainvälisellä tasolla Unesco. YK:n vuosikymmenen visiona on kehittää maailma, jossa jokaisella on mahdollisuus saada korkealaatuista koulutusta ja omaksua sellaisia arvoja, käyttäytymistä ja toimintatapoja, joita tarvitaan kestävää tulevaisuutta varten. Suomessa laadittiin strategia nimeltä *Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa – Baltic 21 E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävää kehitystä*

edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005 – 2014) varten. Tavoitteena on kasvattaa **kestävään elämäntapaan** sitoutuneita ja motivoituneita kansalaisia, jotka haluavat kartuttaa kestävän kehityksen edistämiseen tarvittavia tietoja, taitoja ja asenteita oleellisena osana elinikäistä oppimista.

Kestävän elämäntavan oppiminen vaikuttaa pitkälle tulevaisuuteen. Koulukasvatuksen tulee kehittää oppilaiden tulevaisuusajattelua ja tulevaisuuden rakentamista ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestäville ratkaisuille.

Kompetenssin eri alueet

Tietoa: ympäristötietoisuus, ekosysteemipalveluiden merkitys ja kestävän elämäntavan edellytykset

Myönteiset kokemukset ympäristöstä kehittävät lasten ja nuorten **ympäristötietoisuutta**. Mitä pienemmistä lapsista on kyse, sitä tärkeämpää on, että kiinnitetään myönteisellä tavalla huomiota ympäristön kauneuteen, viihtyisyyteen ja mielenkiintoisuuteen. Lapsia ei voi syyllistää ympäristön vaurioista. Sen sijaan tärkeää on kehittää heidän **ympäristöherkkyyttään**. Parhain keino siihen on, että ympäristöä aistitaan ottamalla käyttöön sekä näkö-, kuulo-, haju, maku- ja tuntoaisti. Monipuolinen asitihavainnointi kehittää vanhempienkin oppilaiden ympäristöherkkyyttä, mikä on perusta kasvatettaessa ympäristötietoisia kansalaisia.

Kokemuksellinen oppiminen ja luonnon ihmettely antavat oppilaille myönteisiä luontokokemuksia.

KUVA Mervi Aineslahti

Kokemuksellisen oppimisen on todettu parhaiten edistävän kestävän elämän tavan omaksumista. Omien kokemusten kautta oppilaan **ympäristösuhde** syvenee ja kestävän elämäntavan valinnoille syntyy omakohtaista merkitystä. Ympäristökasvatuksen keskeiset tekijät voidaan tiivistää alla olevaan kuvioon.

Ympäristökasvatuksen keskeiset tekijät.

KUVA Lea Housonen

Tutkivan oppimisen keinoin oppilaat saavat syvällisen ymmärryksen luonnonympäristöä, rakennettua ja sosiaalista ympäristöä koskevista asioista. Heidän tulee tietää miten luonto toimii, miten ihmisen toiminta muuttaa ympäristöä ja millä keinoin ympäristöä voidaan vaalia. Tärkeää on se, että oppilaat tiedostavat oman riippuvuutensa ympäristöstä sekä oman toiminnan seuraukset ja yhteydet ympäristöongelmiin. Lasten ja nuorten ohjaaminen **ekologiseen ajatteluun** vaatii tutustumista lähiluontoon ja -ympäristöön. Oman lähiympäristön tarkkailusta siirrytään ylempillä luokka-asteilla globaalien ongelmien ja niiden ratkaisumahdollisuuksien käsittelyyn.

Kestävän elämäntavan tiedolliseen perustaan kuuluu nykyisin keskeisesti käsite ekosysteemipalvelut. Ekosysteemipalveluilla tarkoitetaan kaikkia ihmisen luonnosta saamia aineellisia ja aineettomia hyötyjä. Elämämme, hyvinvointimme ja kulttuurimme perustuvat täysin luontoon. Tarvitsemme ruokaa, polttoaineita ja muita eri eliöistä lähtöisin olevia perushyödykkeitä. Kaikkien edellä mainittujen palveluiden tuotanto pohjautuu huomattavasti vaikeammin hahmotettavissa oleviin, ylläpitäviin ekosysteemipalveluihin – kuten ravinteiden kiertoon ja yhteyttämiseen.

Ekosysteemien tarjoamat palvelut ovat ilmaisia ja lähtökohtaisesti meidän kaikkien käytettävissä. Ne jakautuvat hyvin epätasaisesti maapallolla. Ekosysteemit ovat myös haavoittuvia ja rajallisia. Monien konfliktien ja sotien synnä on ekosysteemien vaurioitu-

minen tai kamppailu oikeudesta käyttää tietyn alueen ekosysteemipalveluita. Tyypillisiä esimerkkejä ovat aavikoituminen ja kalakantojen hupeneminen. Ekosysteemien säilyminen riippuu ihmisen toiminnasta. Koulukasvatuksessa on tärkeää, että oppilaat ymmärtävät sen, että ihminen on osa luonnon suurta monimuotoisuutta; ihmisellä on mahdollisuus joko tuhota tai säilyttää ekosysteemejä ja niiden monimuotoisuutta. Ihminen voi myös suojella, ennallistaa ja elvyttää ekosysteemejä ja luonnon monimuotoisuutta.

Ekosysteemipalvelut jaetaan neljään luokkaan: ylläpitäviin-, säateleviin-, tuotanto- ja kulttuuripalveluihin.

KUVA Ympäristöministeriö, Lumonet

Taitoa: kestäviä toimintavalmiuksia

Kestävän tulevaisuuden rakentamisen tarvitaan ekologisen liikkumisen, asumisen ja ruokailun taitoja. Näiden toimintojemme ympäristökuormitukseen jokainen voi käyttäytymisellään vaikuttaa. Suomalaisten kasvihuonekaasupäästöt ovat keskimäärin 10 000 kg vuodessa. Päästöistä noin kolmannes syntyy asumisesta, kolmannes liikkumisesta ja loput kulutustuotteista. Ilmaston lämpenemisen rajoittaminen kahteen asteeseen edellyt-

täisi päästöjen pudottamista noin 2000 kiloon vuodessa. Päästöjen vähentämisen keinoja ovat energiansäästö ja erityisesti fossiilisten energianlähteiden käytön vähentäminen, siirtyminen uusiutuviin energianlähteisiin kuten tuuli-, bio-, vesi ja aurinkoenergiaan sekä **kulutustottumusten muuttaminen**.

Kestävien elämäntapojen opettelu vaatii harjoittelua. Koulussa se on ympäristöajattelun ja -taitojen kehittämistä, nuorten kuulemista ja vaikkapa oppimisympäristöjen laajentamista. Ekologisesti kestävää kehitystä voidaan koulussa toteuttaa ympäristöystävällisten arkikäytäntöjen kautta. Yhdessä voidaan opiskella energian ja veden säästämistä, jätteiden synnyn ehkäisyä ja kierrätystä, kestävää kulutusta ja kestäviä ruokavalintoja. Kestävän elämäntavan opiskeluun saadaan tietopohjaa tutkimalla esimerkiksi tuotteiden **elinkaarta**, laskemalla oma **hiilijalanjälki** tai vertailemalla eri tuotteiden **ekologista selkäreppua**. Tieto siitä, että omilla teoilla on väliä, motivoi kestävään elämäntapaan.

Sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden taitoihin kuuluu **osallisuusajattelu**, elämänhallinta ja kyky omakohtaiseen vastuunottoon. Tällöin kasvatuksessa painottuvat yhteistyö, vuorovaikutustaidot, toisten ihmisten huomioon ottaminen ja hyvät tavat. Osallistuessaan lapsi ja nuori saa tunteen, että hän vaikuttaa asioihin. Kulttuurisesti kestävään kehitykseen kuuluu suvaitsevaisuus toisia ihmisiä kohtaan. Koulun lähiseudulta voidaan etsiä yhteistyökumppaneita ja asiantuntijoita, joiden kanssa tehdään yhteistyötä. Lasten ja nuorten voimaantumista vahvistaa tieto omista juurista ja hyvien muutosten mahdollisuuksista: mistä tulen, mikä on kulttuurinen taustani, minkä asioiden edistämiseen tahdon sitoutua ja keiden kanssa.

Kestävä elämäntapa tarvitsee toteutuakseen **kestävyyttä ylläpitäviä ja edistäviä rakenteita, teknologioita ja toimintatapoja**. On tärkeää tunnistaa kestävä arjen yhteys sen ulkoisiin edellytyksiin lähiyhteisössä sekä tuotanto- ja kulutusrakenteissa lähellä ja kaukana. Esimerkkeinä kestävä yhteiskunnan infrastruktuurista ovat vaikkapa pyöräilytiet ja tehokas joukkoliikenne, uusiutuvia energialähteitä käyttävät energiaverkot tai ekotehokkaat rakennukset. Kansalaisia ja kuluttajia voidaan ohjata kestävään elämäntapaan myös verotuksen keinoin, lainsäädännöllä, sertifikaateilla ja ekotuotemerkeillä. Myös taiteen keinot ympäristövastuun herättäjinä ovat moninaiset. Toimijuus kestävä elämäntavan edistämässä on myös erilaisten **ohjauskeinojen tuntemusta** ja niiden käyttöönoton edistämistä.

Taloudellisen kestävyden alueella koulu voi kasvattaa oppilaista tiedostavia ja osaavia kuluttajia, opastaa kohtuullisuuteen ja säästäväisyyteen, tavaroiden jakamiseen, lainaamiseen ja uusiokäyttöön sekä tutustuttaa oppilaat tuotteiden ja palveluiden kestävyteen ja **reilun kaupan tuotteisiin**. Oppijoiden ajattelua ohjataan kuluttamisen kulttuurista kohti taloudellisesti kestävää kulttuuria. On tärkeää, että oppija oppii ymmärtämään globaalin markkinatalouden toimintaa sekä tunnistamaan miten globaalitalous liittyy lokaaliin ja miten hän voi omilla valinnoillaan olla nykyistä oikeudenmukaisemman ja terveemmän talouskehityksen puolella kansalaisena, kuluttajana, asiakkaana tai tulevaisuuden työtehtävissä.

Koulun kestävän kehityksen kasvatusta antaa lapsille ja nuorille mahdollisuuksia harjoitella **kriittistä ajattelua** ja osallistumista päätöksentekoon sekä vastuun ottamista ja **yhteisöllisyyttä**.

Tahtoa: halu toimia kestävästi vastuullisena maailmankansalaisena

Kestävän elämäntavan edellyttämien tietojen ja taitojen hankintaan motivoivat asenteet, arvot ja tahto. Kestävä elämäntapa on **valintoja, vastuuta ja toimintaa**. Kestävän elämäntavan oppiminen lähtee oman kouluyhteisön asioiden hoitoon osallistumisesta ja laajenee lähiyhteisöön. Vuorovaikutus kulttuuritaustaltaan erilaisten ihmisten kanssa avaa mahdollisuuksia erilaisuuden ymmärtämiseen ja laajentaa yhteiseksi koettua elämänpiiriä. Kestävään elämäntapaan liittouttaja kurottuu yhteistyöhön kaukaistenkin kumppaneiden kanssa, jotka voivat olla vaikkapa eri mantereilta. Olennaista on sitoutua yhteiseen hyvään, joka voi saada konkreettisen toimintamuodon esimerkiksi puiden istuttamisena tai pyöräilytapahtumana.

Kansalaisilla tulee olla taito arvioida omaa elämäntapaansa sekä halukkuutta uudistaa toimintatapojaan kestävän tulevaisuuden rakentajina. Oman elämäntavan kriittinen reflektointi ja sen pohtiminen, mikä elämässä on oikeasti tärkeää, auttaa havaitsemaan muutosmahdollisuuksia. Kestävään elämäntapaan kasvamisessa voimaantumista tapahtuu erityisesti sellaisissa prosesseissa ja tilanteissa, joissa oppija tunnistaa, että nyt asiat eivät ole oikein ja minun on tehtävä jotain muutoksen puolesta. Kyseessä voi olla tuotantoeläinten kärsimysten ylläpitämisestä pidättäytyminen, luonnonvarojen säästäminen, ympäristön suojeleminen, kehitysyhteistyökampanja tai vaikkapa rasismien vastustaminen. Voimaantumisen kokemus avaa vaikuttamisen mahdollisuuksista ja on osa sitä. Liittyminen samanmielisten verkostoihin, sosiaalisiin medioihin ja muihin ryhmittymiin tuo luottamusta muutoksen mahdollisuuteen ja voi johtaa jäsenytneeseen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Koululla on keskeinen tehtävä rakentamaan kriittisyyteen ja uudistavaan yhteiskunnalliseen toimintaan ohjaamisessa.